

Než půjdu do školy

Dana Broučková

Jedním z úkolů mateřské školy je připravit děti na vstup do prvních ročníků základní školy a zabezpečit jim úspěšný přechod z mateřské školy do základní.

Veškeré úsilí mateřské školy by mělo vést k tomu, aby dětem pomohla dobře se na tento důležitý úsek jejich života přichystat, aby nedošlo ke zklamání v důsledku malé připravenosti nebo úzkosti z nového prostředí nebo dokonce z nezralosti dítěte. Tomuto cíli podřizuje učitelka svou práci především ve skupině pěti- až šestiletých dětí. Přípravu dětí na školu provádí především jako dlouhodobě sledovaný záměr, který se odráží v celé práci s dítětem.

Školní zralost

Za hlavní podmínku dobrého školního startu se považuje soubor příznaků, který se nazývá školní zralost. Školní zralost je definována jako zralost dítěte tělesná, duševní, emoční a sociální. Langmeier (1983) souhrnně definuje školní zralost jako „takový stav somato--psycho-sociálního vývoje dítěte, který:

- je výsledkem úspěšně dovršeného vývoje celého předchozího období útlého a předškolního dětství,
- je vyznačen přiměřenými fyzickými i psychickými dispozicemi pro požadovaný vývoj ve škole a je provázen pocitem štěstí dítěte,
- je současně dobrým předpokladem budoucího školního výkonu a sociálního zařazení.

Na počátku školního roku je důležité děti ve třídě poznat pozorováním. Jak se chovají v kolektivu, individuálně, ve vztahu k dospělým, jak se projevují při hře, ve chvílkách soustředění. Na jaké úrovni je jejich sociální citění, vědomosti, znalosti, výslovnost atd. Zapisováním poznatků o jednotlivých dětech získáme ucelený obraz zejména o problémech, nedostatecích, neobvyklých projevech. Důležité je všimnout si i dětí, které jsou talentované nebo něčím výjimečné. Tyto děti je třeba podchytit, umožnit jim rozvoj jejich talentu individuální péčí. Rodičům se doporučuje zařadit děti do zájmových kroužků, aby byl zajištěn jejich další rozvoj.

Děti s problémy můžeme pomoci diagnostikovat a doporučit rodičům jejich odborné vyšetření. Posuzování školní zralosti je zcela v kompetenci odborníků. Tělesný stav zjišťuje a posuzuje pediatr. Psycholog zjišťuje stupeň, kvalitu a rozsah zvláštností, mentálních nedostatků a nápadností, pedagog se podílí na stanovení diagnózy a prognózy. Jeho hlavním úkolem je doporučit účinná výchovná opatření k odstranění zjištěných nedostatků.

U problémových dětí je důležité vést záznamy o změnách, které nastaly v průběhu školního roku a využít těchto podkladů ve zprávě pro dětského psychologa. Zpráva by měla být konkrétní a obsahovat následující body: Vývoj řeči, motorika, zdravotní stav, sociální začlenění, rodina, zrakové vnímání, sluchové vnímání, myšlení, hodnocení dítěte ve vztahu k předcházejícím výkonům nebo ve vztahu k ostatním dětem, osobnost dítěte.

Školní nezralost

Při posuzování školní zralosti sledujeme především nápravu školní nezralosti. Školní nezralost je vlastně souhrnný název pro skupinu znaků, které mohou způsobovat rané školní selhání dítěte. Klasifikace příčin školní nezralosti, kterou používá Jirásek (1971, 1974, 1980),

vyčerpává jejich hlavní oblasti, z nichž každá je výsledkem interakcí mezi zevním prostředím a organismem. Příčiny školní nezralosti jsou:

- nedostatky ve výchovném prostředí a působení,
- nedostatky v somatickém vývoji,
- neurotický rys osobnosti,
- poškození CNS,
- výrazně podprůměrný intelekt.

Pro naše cílené zásahy je důležité vědět, jsou-li shledané příčiny napravitelné nebo nezvratné. Výše popsané příčiny školní nezralosti jsou obojí povahy. Stanovit co je příčinou nezralosti a doporučit rodičům, nakolik a čím je možné dosáhnout vyrovnání nebo alespoň zlepšení, náleží do kompetence odborníků. Jde-li jen o opoždění, nerovnoměrnost nebo dočasné zastavení procesu zrání, má poskytnutí dalšího času ke zrání větší naději na úspěch. Při úzké spolupráci mateřské školy, rodiny a odborníků (psychologů, logopedů a pediatrů) by nemělo dojít k tomu, aby se děti doopravdy nezralé dostaly do prvních tříd a naopak by se mělo zabránit zbytečným odkladům školní docházky.

Logopedická prevence

Jednou z příčin, které způsobují problémy školákům v různých oblastech výuky, je špatná výslovnost. Důvodem zhoršující se výslovnosti dětí je jednak nedostatečná komunikace rodičů s dětmi, jednak změny v práci logopedických asistentek v mateřských školách. Osvědčil se mi následující postup. Obvodní klinická logopedka na začátku roku provedla nezávisle na učitelce kontrolu výslovnosti, vypsala zprávu pro rodiče a rozdělila děti na ty, které převezme do péče zcela (s velkou patlavostí, koktavostí, nezralostí více hlásek) a na ty, které budou docházet pouze na konzultace a jinak budou cvičit v mateřské škole (navození jedné hlásky, lehčí vady výslovnosti) a na poslední skupinu, která zvládne nápravu v rámci mateřské školy (diferenciace sykavek, navození -ř- atd.).

Moje práce pak spočívá v tom, že děti rozdělím do skupin podle hlásek, které chci napravit. Pracuji nejprve individuálně s dětmi za přítomnosti rodičů, kdy dochází k navození hlásky a rodiče se dovídají, co mají při domácím procvičování kontrolovat. Vysvětlím rodičům podobu naší spolupráce, jaké pomůcky využívat, jakým způsobem provádět kontrolu. Při kontaktu s rodiči používám zápisník, kde je uvedeno, kdy mají rodiče navštěvovat logopedická cvičení v mateřské škole a postup správného navození hlásky. Rodiče zapisují datum a čas procvičování. Zápisník slouží i ke koordinaci práce asistentky a klinického logopeda.

Při práci ve skupině dětí se stejnou vadou výslovnosti provádím logopedickou prevenci, která je zaměřena především na dechová cvičení, sluchové hry, rytmizaci slov a zejména gymnastiku mluvidel podle materiálů již zpracovaných (Z. Jírová, M. Malý, F. Synek, H. Fanturová, F. Kábele). Takto koncipovaná práce přináší výsledky a přispívá ke zlepšení výslovnosti dětí a tím i k odstranění jednoho z handicapů před vstupem do základní školy.

Grafomotorická zručnost

Další oblastí, kde dítě může v základní škole selhat, je špatná příprava na psaní. Jedním ze základních předpokladů psaní je rozvoj jemné motoriky. Cílem cvičení je rozvinout pohybovou dovednost ruky. U předškolních dětí se jedná zejména o rozvoj elementární grafické zručnosti dětí. Důležité je rozvíjení grafomotoriky, zrakové a pohybové koordinace u dětí. Ke grafickému záznamu přecházíme po důkladném uvolnění paže, zápěstí a ruky. Doprovázíme jej motivací, navazující obsahově a rytmicky na grafický pohyb.

Uvolňovací cviky zařazujeme při ranním cvičení, odpoledních chvilkách, před každou prací s pracovními listy s grafickým záznamem. Při ranním cvičení zařazují nejen uvolňovací cvičení ramenního a loketního kloubu, zápěstí a ruky, ale propojují je i s říkankami k jednotlivým hláskám v rámci logopedické prevence. Děti se naučí říkanku, kterou v odpoledních hodinách využijí při práci s pracovním listem s grafickým záznamem. Je dobré každý měsíc připravit na nástěnku pro rodiče, jaký grafický záznam budeme procvičovat, včetně ukázky provedení.

Vždy před samostatnou prací procvičujeme pohyb, který je potřebný k danému záznamu, kontrolujeme správné držení tužky i správné návyky sezení, položení listu. Nutná je i zpětná kontrola a hodnocení. Pochvala je velice důležitá, stejně tak i ukázka prací dětí rodičům a možnost vzít si pracovní listy domů na procvičování. Jsem přesvědčena, že správné držení tužky a procvičování grafické zručnosti vede k jistotě a zdravému sebevědomí a ulehčení nástupu dítěte do základní školy.

Spolupráce se ZŠ a rodinou

Některé děti mají strach ze všeho nového, neznámého, z každé změny. Citově labilnější děti mají větší fixaci na známé tváře a trpí psychicky již tím, že musí přejít do jiné třídy (k jiné paní učitelce) a představa, že přijdou do neznámého prostředí, je pro ně stresující. Děti, které mají v rodině staršího sourozence, mají situaci zjednodušenou, ale pocit nejistoty z nového prostředí se týká jistě každého předškoláka.

Přechod z MŠ do ZŠ můžeme dětem ulehčit tím, že budeme o škole nejen hovořit, ale zejména ji navštěvovat. Osvědčilo se mi zpracovat spolu se zástupci základní školy – nejlépe s učitelkou 1. třídy a vychovatelkou ze školní družiny plán návštěv tak, aby nebyla narušována organizace chodu jejich zařízení. V září se sejdeme a dohodneme základní plán spolupráce a pozdější návštěvy jen telefonicky potvrdíme a organizačně doladíme.

Plán by měl vždy obsahovat návštěvu školy ještě před zápisem, aby se děti seznámily s budovou a budoucím prostředím. Nejlépe se nám osvědčilo divadelní představení, které žáci ZŠ připravili pro naši MŠ. Následuje návštěva zástupců škol z okolí v naší MŠ, aby prezentovali svoje zařízení před rodiči budoucích školáků. Zde je dána rodičům možnost rozhodnout se podle nabízených aktivit, do které ZŠ půjdou s dítětem k zápisu. Velice oblíbená je návštěva prvních tříd přímo při hodině, kde děti vidí své loňské kamarády – co všechno se naučili, jak probíhá organizace hodiny atd.

Další návštěva probíhá ve školní družině a jídelně. Zde mohou děti vidět, jak školáci tráví volný čas po vyučování, kde a jak se stravují (zkusí si odnést podnos ke stolu). I tyto drobnosti jsou pro děti důležité. Je velice dobré, když proběhne i návštěva knihovny, na kterou jsou děti připraveny již v MŠ. Děti pak vědí o možnosti půjčování knih, překonají ostych a začnou si záhy ve škole knihy půjčovat.

Při návštěvě učitelek budoucích prvních tříd na závěrečných besídkách v MŠ děti poznávají tváře a osoby, které již pro ně nebudou neznámé a učitelky mohou promluvit s rodiči o požadavcích, které budou na děti kladeny. Toto vše pomáhá dětem po psychické stránce připravit se na nové prostředí. Důležitým činitelem je i rodinné zázemí dítěte, podmínky, které rodina vytvoří pro jeho úspěšnou školní práci a její zájem o ni. Pomáháme informovat rodiče především nabídkou literatury, výstřižky z novin, besedami s odborníky. Rodiče by měli znát:

- pojem školní zralosti,
- problém laterality,
- význam pravidelného denního rozvrhu,
- jak připravit učební koutek,

- význam hry pro školáka,
- problémy a chyby při učení, atd.

Spokojený prvňáček

Při vhodné volbě metod, zejména s využitím povzbuzení, pochvaly, cvičení a procvičování, při uplatnění nejefektivnějšího výchovného prostředku – hry a respektováním individuálních zvláštností dětí je možné předejít zklamání z neúspěchu a stresu z neznámého. Nejlepší prevencí je však jistota, že výchovně vzdělávací systém základní školy je natolik volný a přizpůsobivý, aby jeho požadavky mohly být přiměřené šestileté populaci jako celku a jednotlivému dítěti zvlášť.

Pokud bude škola při stanovení požadavků vycházet ze schopností šestiletého dítěte, bude školní nezralost výjimečnou záležitostí a sníží se počet žádostí rodičů a návrhů pediatrů a pedagogicko-psychologických poraden na odklad školní docházky.